

Sukupuoli aikuiskasvatuksen tutkimuskohteeksi

MARJO VUORIKOSKI & HANNA OJALA

Seuraava keskustelunavaus sukupuolesta suomalaisessa aikuiskasvatustutkimuksessa lähti liikkeelle omakohtaisesta ihmettelystä. Tunnetta joskus olomme hiukan yksinäisiksi aikuiskasvatustutkijoiden joukossa. Ihmettelimme, miksi meidän lisäksi vain harvoja aikuiskasvatustutkijoita näyttää kiinnostavan sukupuoli, vaikka sen merkitys on alkanut saada yhä enemmän sijaa suomalaisessa kasvatustieteen ja työelämän tutkimuksessa. Päätimme tutkia, miten sukupuoli näyttäytyy esimerkiksi aikuiskasvatustieteen viroissa, alan väitöksissä tai Aikuiskasvatuksen tiedeartikkeleissa?

Sukupuolen ja feministisen teoretisoinnin merkitys on omissa tutkimuksissamme keskeinen. Hanna Ojala tutkii ikääntyneiden naisten toimijuuden rakentumista myöhemmän iän opiskelussa. Marjo Vuorikoski puolestaan tarkastelee tutkimuksessaan opettajan sukupuolittuneen identiteetin rakentumista.

Päätimme lähteä tarkastelemaan sukupuolen näkökulmaan liittyvää aikuiskasvatustutkimusta, ettemme puhuisi vain, miltä meistä näyttää tai tuntuu. Kävimme aikuiskoulutustilastoista läpi aikuiskoulutukseen osallistuvien miesten ja naisten osuuksia. Tarkastelimme KOTA-tietokannasta kasvatusalan tutkintojen suorittaneiden sukupuolijakamia, jotka suhteutimme aikuiskasvatuksen professorien sukupuolijakoon. Etsimme myös yliopistojen kasvatusalan opetus suunnitelmista sukupuoleen liittyviä kursseja ja kirjallisuutta. Olimme kiinnostuneita aikuiskasvatuksen väitöskirjojen aiheista, joista hankimme tietoa yliopistojen tietokannoista. Lisäksi katsoimme läpi Aikuiskasvatus-lehden artikkelit vuosilta 1981–2005. Tarkastelimme tieteellisten artikkeleiden kirjoittajien ja niitä arvioineiden asiantuntijoiden sukupuolijakamia sekä niissä tapahtuneita muutoksia. Samalla tutkailimme, näkyisikö sukupuoli artikkeleiden aiheissa.

Sukupuoli koulutuksessa ja työelämässä

Suomalaista yhteiskuntaa pidetään tasa-arvon

mallimaana. Tasa-arvon illuusio saa usein ohittamaan kysymyksen sukupuolten epätasa-arvosta. Suomessa tasa-arvolla on pitkään tarkoitettu sukupuolineutraaliutta eli toimintamallia, jossa sukupuolella ei katsota olevan merkitystä. Sukupuolineutraalius on hävittänyt näkyvistä sukupuolierot, mutta se ei ole välttämättä lisännyt sukupuolten tasa-arvoa. Usein sukupuolen häivyttäminen tapahtuu huomaamattomasti. Puhutaan abstraktein käsittein oppilaista, opiskelijoista, opettajista, jolloin sukupuoli samoin kuin muutkin ihmisten erot häviävät näkyvistä. Sukupuolen lisäksi näin ohitetaan ihmisten ikä, ruumiillisuus, etninen ja sosiaalinen tausta. Koulutuksessa abstrakteista oppilaista ja opiskelijoista kasvatetaan abstrakteja kansalaisia.

Tasa-arvon näkökulmasta ovat pulmallisia yhteiskuntaelämässä sitkeästi elävät sukupuolistereotyyppiä: naiset ja miehet nähdään olemuksellisesti erilaisina, heidän nähdään muodostavan toisistaan poikkeavat ryhmät. Naisten ja miesten luonnollisiksi eroiksi mielletty ominaisuudet ohjaavat myös sukupuolen mukaisiin työtehtäviin. Vaikka virallisena tavoitteena olisi tasa-arvo, sukupuolijakoa vahvistetaan huomaamattomalla tavalla. Sukupuolen perusteella opiskelijoista ja työntekijöistä tehdään oletuksia ja heihin kohdistetaan tietynlaisia odotuksia. Kasvatus- ja koulutusorganisaatioiden sukupuolistuneet käytännöt sekä niiden välittämät sukupuolistuneet arvovalinnat tulevat työelämässä näkyviin jakona nais- ja miesvaltaisiin aloihin ja am-

matteihin, joihin kytkeytyvät ura- ja palkkakehitykset eroavat toisistaan.

Koulutuskimuksessa sukupuoli on vähitellen alkanut tulla varteenotettavaksi tutkimuskohteeksi Suomessakin. Kasvatustieteen tutkijat ovat avanneet näkyville koulun sukupuolistavia käytänteitä ja niiden merkitystä oppilaiden ja opettajien sukupuolittuneiden identiteettien rakentumiseen. Vaikka virallisena tavoitteena on sukupuolten tasa-arvo, sukupuolistereotyytiat kuitenkin näkyvät koulujen opetussuunnitelmissa ja käytännöissä monin tavoin, muun muassa opettajien erilaisena suhtautumisena tyttö- ja poikaoppilaisiin sekä koulujen henkilöstön sukupuolirakenteessa (esim. Lahelma 1992; Gordon, Holland & Lahelma 2000). Myös oppikirjojen analyysit ovat paljastaneet stereotyypioiden elävän vahvasti kirjojen kuvissa ja teksteissä (mm. Koski 1999, Palmu 2003).

Kasvatustieteeseen on alkanut muotoutua sukupuolittutkimuksen saarekkeita. Samoin monia työelämän tutkijoita kiinnostaa sukupuolen merkitys. Feministinen tutkimus on piirtänyt kuvaa työelämän sukupuolittuneista rakenteista ja niitä ylläpitävistä käytännöistä (esim. Kinnunen & Korvajärvi 1996). Työelämässä sukupuolten epätasa-arvo näkyy selvimmin palkkaeroina: naisten euro on keskimäärin 80 prosenttia miesten eurosta. Kovin vähän on kuitenkin tietoa siitä, miten koulutus ja aikuiskoulutus ylläpitävät näitä vinoutumia. Toki aikuiskasvatuksen piirissä on sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä kiinnostuneita tutkijoita, mutta sukupuolisensitiiviset ja etenkin feministisestä teoretisoinnista lähtevät tutkimukset ovat kuitenkin harvassa. Minne sukupuoli katoaa, kun siirrytään aikuiskoulutuksen tutkimukseen? Lapset ja nuoret ovat tyttöjä ja poikia, mutta aikuiset vain ihmisiä. Saako käsitys aikuisista autonomisina ja itseohjautuvina yksilöinä ohittamaan sukupuolen?

Aikuiskasvatuksen toimijoiden sukupuoli jaot

Aikuiskoulutukseen osallistumisen erot naisten ja miesten kesken näkyvät selvästi tilastoista. Aikuiskoulutus on pitkälti naisten aluetta. Vuoden 2000 aikuiskoulutustutkimuksen mukaan aikuiskoulutukseen osallistui 54 prosenttia 18–64-vuotiaista. Kuusi kymmenestä oli naisia. (AKU 2002.) Useilla aikuiskoulutuksen alueilla naiset ovat selvä enemmistö. Esimerkiksi yleissivistä-

vien oppilaitosten aikuiskoulutukseen osallistujista oli vuonna 2000 naisia 71 prosenttia (Suomen tilastollinen vuosikirja 2004). Vuonna 2004 avoimen yliopiston opiskelijoista oli naisia 76 prosenttia (Yliopistotilastot 2004). Henkilöstökoulutukseen samoin kuin työhön ja ammattiin liittyvään koulutukseen naiset ja miehet osallistuvat suunnilleen yhtä paljon (AKU 2002).

Tilastotiedot puhuvat selvää kieltään osallistumiseroista: naiset ovat miehiä aktiivisempia aikuisopiskelijoita. Naiset kouluttautuvat monipuolisesti, opiskellen usein omalla ajallaan ja kustannuksellaan. Miehet sen sijaan keskittyvät työelämän valmiuksien opiskeluun, joka on usein työnantajan kustantamaa. Koulutus ei kuitenkaan välttämättä lunasta lupauksiaan naisille. Naisten osaaamista ja kouluttautumista ei yhteiskunnassa arvosteta samassa määrin kuin miesten, mistä kertovat muun muassa naisten alempi palkkataso ja vähäisempi sijoittuminen työelämän huippupaikoille.

Olisi kiinnostavaa tietää, miten yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä ja koulutuksen sukupuolittuneet rakenteet ja prosessit vaikuttavat osallistumiseroihin. "Lisää miehiä" -diskurssin sijaan olisi syytä saada analyyseja miesten opiskeluhaluihin vaikuttavista tekijöistä. Etenkin kun kasvatusalan ammattilaisina toimivat naiset usein vielä syöllistävät itseään, kun eivät onnistu suunnittelemaan miehiä kiinnostavaa koulutustarjontaa.

Myös kasvatusalan ammattilaisten naisvaltaisuus käy esiin koulutustilastoista. Selvä enemmistö kasvatusalalla tutkinnon suorittaneista on naisia. Tilastoista on vaikea saada erikseen lukuja aikuiskasvatuksen tutkintojen suorittamis-

Marjo Vuorikoski

Hanna Ojala

ta, mutta ne tuskin olennaisesti poikkeavat muusta kasvatusalasta. Eniten naisia suorittaa alemman korkeakoulututkinnon (lastentarhanopettaja) ja vähiten tohtorintutkinnon.

KOTA-tietokannan mukaan Suomessa suoritettiin vuonna 2004 kasvatusalan tutkintoja seuraavasti:

- alempia korkeakoulututkintoja 502, joista naisten osuus 458 (91 %).
- ylempiä korkeakoulututkintoja 1552, joista naisten osuus 1266 (82 %)
- lisensiaatin tutkintoja 43, joista naisten osuus 35 (83 %)
- tohtorin tutkintoja suoritettiin 79, joista naisten osuus 50 (63 %).

Tilastot osoittavat, että naisten suhteellinen osuus ylemmistä tutkinnoista vähenee, mitä korkeammasta koulutustasosta on kyse. Tohtorintutkinnon suorittajistakin on selvä enemmistö naisia, mutta miehet ovat selvästi määräänsä nähden yliedustettuina. Mitä prosesseja sen takaa löytyy?

Miehet pitävät valtaosin hallussaan hierarkian huippupaikkoja yliopistoissa eli toimivat tieteen portinvartijoina. Vuonna 2004 oli naisia yliopistojen professoreista 22 prosenttia. Lehtoreista naisia oli 59 prosenttia ja päätoimisista tuntiopettajista 73 prosenttia. (Yliopistotilastot 2004.) Aikuiskasvatuksen professoreja oli keväällä 2005 (yliopistojen kasvatustieteiden laitosten verkkosivut) yhteensä kymmenen, joista miehiä oli seitsemän ja naisia kolme. Aikuiskasvatuksen miesprofessorien osuus on melko lähellä valtakunnallista kaikkien alojen jakaumaa, mutta tällä naisvaltaisella opiskelu- ja ammattialalla miehet ovat määräänsä suhteutettuna selvästi yliedustettuina.

Sukupuoli opetussuunnitelmissa ja oppinäytteissä

Sukupuolen paikkaa aikuiskasvatuksessa heijastelee myös se, missä laajuudessa sitä opetetaan yliopistoissa. Kävimme läpi keväällä 2006 voimassa olevat yliopistojen kasvatustieteen ja aikuiskasvatuksen opetussuunnitelmat. Tutkimme, löytyykö opetussuunnitelmista eksplisiittisesti sukupuoleen liittyviä kursseja ja jos, niin miten kurssi sijoittuu opinnoissa (perus/aine/syventävät opinnot) ja mikä on sen status (pakollinen/valinnainen). Samalla katsoimme, löytyykö opetussuunnitelmien kirjallisuusluetteloista su-

kupuoleen liittyvää kirjallisuutta.

Tarkastelumme osoitti, että sukupuoleen liittyviä kursseja oli tarjolla vain kolmessa yliopistossa: Lapissa, Tampereella ja Helsingissä. Näitäkin vain Lapin yliopistossa kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolistaviin käytäntöihin on mahdollisuus tutustua koko opintojen ajan perusopinnoista syventäviin opintoihin. Ainoastaan Lapin yliopiston opetusohjelmassa on sukupuoleen liittyvä kaikille kasvatustieteiden opiskelijoille pakollinen kurssi.

Löysimme yliopistojen kasvatustieteen opetussuunnitelmista jonkin verran kirjallisuutta, joka otsakkeen tai oman tietämyksemme mukaan käsittelee tavalla tai toisella myös sukupuolta. Esimerkiksi Tarja Tolosen (1999) toimittama teos Suomalainen koulu ja kulttuuri näyttää löytäneen tiensä useiden yliopistojen opetussuunnitelmiin. Sukupuoleen liittyvä kirjallisuus on kuitenkin lähinnä oheiskirjallisuutta, joka sijoittuu tavalisimmin kasvatustieteiden sosiologian kursseihin.

Jatkoimme yliopistojen tietokantojen tutkimista pyrkien löytämään, näkyykö sukupuoli kasvatustieteellisten väitöskirjojen otsikoissa tai tiivistelmissä. Tarkkoja tietoja oli vaikea löytää aikuiskasvatuksen väitöksistä, sillä se ei ole pääaineena kaikissa yliopistoissa eikä aikuiskasvatuksen ja kasvatustieteen väitöskirjoja välttämättä tilastoida erikseen. Havaintojemme mukaan sukupuoli näkyy väitöskirjojen otsikossa tai tiivistelmissä kuitenkin hyvin harvoin. Kun sukupuoli on otsikossa tai tiivistelmässä, näyttää siltä, että se on silloin ymmärretty analyttisenä kategoriana eli sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvana ja että tutkimus toimii sukupuolen rakentumisen prosessien avaajana. Sukupuoli on eniten esillä Helsingin yliopiston väitöskirjoissa. Tosin kannattaa muistaa, että kasvatusalaan aiheeltaan liittyviä väitöskirjoja tehdään paljon muissakin oppiaineissa, esimerkiksi sosiologiassa.

Sukupuolinäkökulman vähäisyys kasvatustieteiden opetussuunnitelmissa tai oppinäytteissä ei yllätä. Nykyisessä opetussuunnitelmatyössä ei näytetä muutoinkaan suosivan temaattisia lähtökohtia, vaan laaja-aiheisia teemoja, kuten Työelämän koulutuksen teorit ja käytännöt (Lappi), Aikuiskoulutuksen suunnittelu (Turku) tai Aikuiskasvatus ja työelämän kehittäminen (Tampere). Opetussuunnitelmatyöstä ja oppinäytteiden ohjauksesta laitoksilla vastaavien viranhäl-

tijoiden keskeisiin tutkimuskohteisiin ei useinkaan lukeudu sukupuoli. Suomessa ei ole yhtään kasvatustieteen professuuria, jossa viranalaan kuuluisi kasvatuksen sukupuoli. Sen perustaminen olisi sukupuoliteeman kasvatustieteellisen tutkimuksen ja opetuksen näkökulmasta erittäin tärkeä avaus, sillä sen myötä sukupuoli saisi vastaavanlaisen virallisen statuksen, jonka esimerkiksi monikulttuurisuus on jo saavuttanut.

Kasvatustieteissä on ehkä otaksuttu, että yliopistojen naistutkimuksen laitokset tai yksiköt vastaavat sukupuoleen liittyvästä kasvatusalan tutkimuksesta ja opetuksesta. Tämän näkemyksen sudenkuoppa on siinä, että naistutkimuksen laitoksilta ei välttämättä löydy osaamista juuri kasvatusalalta. Vain Lapin ja Oulun yliopistoissa naistutkimuksella on selvästi tiivis suhde kasvatustieteisiin, koska naistutkimuksen yksikkö toimii kasvatustieteiden tiedekunnassa. Muissa yliopistoissa naistutkimus on osa yhteiskuntatieteellistä tai humanistista tiedekuntaa. Sukupuoleen

liittyvän kasvatustieteellisen tutkimuksen ja opetuksen kehittämiseksi olisi ensiarvoisen tärkeää kehittää yhteistyötä naistutkimuslaitosten kanssa. Yhteistyö voisi aluksi olla esimerkiksi opetussuunnitelmasta erillisen kurssin järjestäminen ja laajentua siitä kiinteämmäksi opetussuunnitelman kehittämistyöksi. Viime kädessä tällainen aito yhteistyö palvelisi molempia laitoksia paitsi opetustarjonnan kehittämisessä myös tutkimushankkeiden virittämisessä.

Aikuiskasvatustutkijoiden sukupuoli-jaot Aikuiskasvatus-lehdessä

Otimme tarkasteltavaksi Aikuiskasvatus-lehden vuosina 1981–2005 julkaistut vuosikerrat, joista kävimme läpi tieteellisten artikkeleiden kirjoittajien ja arvioitsijoina käytettyjen asiantuntijoiden sukupuolijakaumat. Laskimme artikkeleiden otsakkeiden perusteella, monessako artikkelissa käsitellään aihetta sukupuolen näkökul-

Taulukko 1. Aikuiskasvatus-lehden vuosikertojen 1981–2005 kirjoittajat, asiantuntijat ja artikkeleiden aiheet sukupuolen näkökulmasta.

	Kirjoittaja		Asiantuntijoita		Aiheet kpl	Päätoimittaja
	Miehiä	Naisia	Miehiä	Naisia		
Vuodet 1981–1991 Kirjoittajia: 230 Artikkeleita: 208 Asiantuntijoita: –	184 80 %	46 20 %	ei mainita		ei ole	Jukka Tuomisto
Vuodet 1992–1997 Kirjoittajia: 161 Artikkeleita: 124 Asiantuntijoita: –	114 71 %	47 29 %	ei mainita		1	Kauko Hämäläinen
Vuodet 1998–2000 Kirjoittajia: 67 Artikkeleita: 57 Asiantuntijoita: 125	50 75 %	17 25 %	88 70 %	37 30 %	ei ole	Reijo Raivola
Vuodet 2001–2005 Kirjoittajia: 111 Artikkeleita: 73 Asiantuntijoita: 187	40 36 %	71 64 %	107 57 %	80 43 %	8	Anja Heikkinen
Yhteensä Kirjoittajia: 569 Artikkeleita: 462 Asiantuntijoita: 312	388 68 %	181 32 %	195 63 %	117 38 %	9 2 %	

masta. Emme lähteneet tässä katsauksessa syvemmin tarkastelemaan, eroavatko naisten ja miesten kirjoittamien artikkelien teemat, tutkimuskohdet, näkökulmat tai metodit toisistaan, vaikka se eittämättä olisikin ollut mielenkiintoista selvittää.

Aikuiskasvatus-lehdellä on sen julkaisemisen aloittamisesta lähtien ollut tähän mennessä neljä päätoimittajaa, joista kolme ensimmäistä olivat miehiä. Ensimmäisen naispäätoimittajan lehti sai vuonna 2001, jolloin tehtävään valittiin Anja Heikkinen eli tasan 20 vuotta lehteä julkaistiin miesten johdolla. Ensimmäinen ja pitkäaikaisin päätoimittaja oli Jukka Tuomisto (1981–91). Hänen jälkeensä tehtävää hoitivat Kauko Hämäläinen (1992–97) ja Reijo Raivola (1998–2000). Lehden toimitusneuvoston sukupuolijakaumissakin tapahtui muutoksia. Lehden julkaisemisen alkuvuosina (1981–84) naisia oli mukana yksi, sen jälkeen kaksi tai kolme, kunnes vuodesta 1998 alkaen sukupuolijako tasoittui ja naisia on ollut noin puolet toimitusneuvostosta.

Artikkelien kirjoittajien ja niitä arvioineiden asiantuntijoiden sukupuolijakauman kokonaisuutena lisäksi tarkastelimme jakaumia päätoimittajakausittain. Käytettyjen asiantuntijoiden sukupuolijakaumaa saatoimme seurata vasta Raivolan päätoimittajakauden alusta eli vuodesta 1998, jolloin asiantuntijaluettelot alettiin julkaista lehdessä. Taulukkoon 1 olemme koonneet kirjoittajien ja asiantuntijoiden sukupuolijakaumat jaoteltuna päätoimittajakausien mukaan vuosina 1981–2005.

Aikuiskasvatus-lehdessä julkaistiin vuosina 1981–2005 yhteensä 462 tieteellistä artikkelia. Yhteensä 569 kirjoittajasta naisten osuus oli 32 prosenttia (N=181). Artikkeleiden asiantuntijoiden sukupuolijakauma vuosina 1998–2005 osoittaa, että 312 asiantuntijoista naisia oli 38 prosenttia (N=117). Artikkeleiden aiheiden perusteella kävi ilmi, että sukupuolinäkökulma artikkeleissa on ollut harvinaisuus, sillä prosentuaalisesti tällaisten määrä on noin kaksi prosenttia. Vain yhdeksässä artikkelissa käsiteltiin teemaa sukupuolen näkökulmasta tai sukupuoli oli tarkastelun keskiössä. Näistä artikkeleista viisi julkaistiin vuoden 2001 teemanumerossa Sukupuoli ja aikuiskasvatus.

Sanna Kankaanpään (2006) pro gradu -tutkimus, jonka aineisto koostuu Aikuiskasvatus-lehden artikkeleista vuosilta 2000–2004, osoittaa sekini, että aikuiskasvatusteoreettinen valtidis-

kurssi lähtee pitkälti sukupuolineutraalista näkökulmasta. Lehden vuosikertojen 236 artikkelista sukupuoli mainittiin noin kolmasosassa kirjoituksia. Useimmissa niistäkin sukupuoli ainoastaan mainittiin sitä millään lailla problematisoimatta. Kankaanpää pitää sukupuoleen keskittävää teemanumeroa hyvänä avauksena sukupuolesta käytävälle keskustelulle, mutta toivoo silti, että sukupuolta ei tarvitsisi käsitellä erillisenä teemana, vaan siitä tulisi luonteva osa kaikkea aikuiskasvatuksen tutkimusta ja teoriaa.

Kolmen miespäätoimittajan kausina kirjoittajien miesenemmistöisyys oli erittäin selvä vaihdellen 71:n ja 80 prosentin välillä. Selvä muutos tapahtui vuonna 2001, jolloin Anja Heikkinen siirtyi lehden päätoimittajaksi. Kirjoittajakunta kääntyi selvästi miesenemmistöistä naisvoittoiseksi: naisten osuus vuosina 2001–05 nousi 64 prosenttiin eli se lähes kolminkertaistui.

Käytettyjen asiantuntijoiden sukupuolijakauma muuttui siirryttäessä Raivolan päätoimittajakaudelta Heikkisen kaudelle, mutta muutos ei ollut yhtä selvä kuin kirjoittajien kohdalla. Asiantuntijoiden joukko pysyi miesenemmistöisenä. Kun Raivolan kaudella asiantuntijoista oli naisia 30 prosenttia (N=37), oli luku Heikkisen aikana 43 prosenttia (N=80).

Tarkastelu osoittaa, että naisten osuus kirjoittajista ja asiantuntijoista on selvästi lisääntynyt 2000-luvulla. Se viestii naisten osuuden kasvusta aikuiskasvatustutkijoiden joukossa. Tuskin on kyse pelkästä lehden toimituspolitiikan muutoksesta, sillä kirjoittajajoukon koostumukseen vaikuttavat tarjotut jututkin. Silti voi olettaa, että kirjoittajien ja asiantuntijoiden sukupuolijakaumien muutos kytkeytyy myös toimitusneuvoston jäsenistöön, päätoimittajiin ja heidän verkostoihinsa.

Sukupuolen merkitys nostettava esiin

Naispuolisten aikuiskasvatuksen tutkijoiden ja asiantuntijoiden määrän lisääntyminen sinänsä ei vielä merkitse sitä, että tutkimusta tehtäisiin eri tavalla kuin aiemmin. Vaikka naispuolisten väittelijöiden samoin kuin aikuiskasvatusalan tutkijoiden määrä on kasvanut, se ei juurikaan näy tutkimusten aiheiden valinnoissa siten, että sukupuolen näkökulma nousisi eksplisiittisesti esiin. Naistutkijoiden osuuden lisääntymisen merkitys tutkimusteemojen valikoinnille laajem-

min edellyttäisi tarkempaa paneutumista tutkimusten aiheisiin ja lähestymistapoihin, mutta näyttää siltä, että naispuoliset aikuiskasvatustutkijat ovat pysyneet valtavirtatutkimuksen uomissa, tutkimus on sukupuolineutraalia. Näin sukupuolten erot jäävät näkymättömiin ja monia uusia avauksia jää tekemättä. Jos tutkijat tekevät sukupuolineutraalia tutkimusta tai ajattelevat, ettei sukupuolella juuri ole merkitystä, olisi heidän myös tunnistettava ja tunnustettava, että silloin he uusintavat vallitsevaa epätasa-arvoista sukupuolijärjestelmää ja yhteiskuntajärjestystä.

Aikuiskasvatuksen perinteisiin tehtäviin on kuulunut tasa-arvon edistäminen. Miksi sukupuoli tekee poikkeuksen? Arvelemme, että taustalla on paitsi sukupuolineutraalius myös (aikuis)kasvatustieteen muutoinkin kapea ihmiskäsitys. Oppijat nähdään kognitiivisina tiedonkäsittelijöinä ja abstrakteina yksilöinä. Yksilökeskeisyyttä korostava lähestymistapa sivuuttaa yhteiskunnalliset ja kulttuuriset erot, myös sukupuolen. Lisäksi nykyinen yhteiskunnallinen ilmapiiri korostaa ihmistä jälkimodernina yksilöllisiä valintoja tekemänä subjektina. Valinnat eivät kuitenkaan ole vapaita vaan aina suhteessa historialliseen aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. Esimerkiksi sukupuolen mukaan eriytyneet koulutus- ja työmarkkinat ohjaavat ihmisen valintoja ja elämistä monella tavoin: työskentely hoivatyössä tai teknisten laitteiden parissa todennäköisesti vaikuttaa siihen, millaisia lehtiä hän lukee, mitä hän harrastaa ja millaiseen koulutukseen hän haukeutuu.

Sukupuolen merkityksestä koulutuksessa keskustellaan julkisuudessa vilkkaasti, usein vielä suurin otsikoin revitellen. Sen sijaan tutkimustietoa on tarjolla liian vähän. Katsomme, että sukupuolen näkökulmasta on tärkeää tarkastella koulutuksen rakenteita, järjestelmiä ja käytäntöjä. Tätä kautta on mahdollisuus ymmärtää nykyistä syvemmin myös aikuisena olemisen ja oppimisen sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia ulottuvuuksia ja ehtoja.

Katsomme, että aikuiskasvatustutkimuksessa tulisi nostaa sukupuolinäkökulma entistä selvemmin esiin. Se pitäisi tulla näkyviin ainakin seuraavin tavoin:

A) Tilastoinnin monipuolistaminen

Tilastollista tietoa sukupuolittain on paljonkin, mutta sukupuoli tulisi ottaa mukaan tilastointiin monipuolisemmin. On monia asioita, joi-

hin tilastoista ei tällä hetkellä löydy vastauksia. Esimerkiksi yliopiston opiskelijoita tilastoidaan sukupuolittain ja tieteenaloittain, mutta henkilökunnasta näin tarkkoja tietoja ei tahdo löytyä.

B) Sukupuoliherkän tutkimuksen lisääminen

Sukupuolineutraalin tutkimuksen ohien tarvitetaan sukupuoliherkkää tutkimusta. Siinä tunnustetaan, että sukupuoli on esimerkiksi koulutustustaan ja iän ohella merkittävä yhteiskunnallinen erontekijä, ja siten sukupuoli koskee sekä naisia että miehiä. Sukupuoliherkässä tutkimuksessa sukupuoli on mukana analyttisenä kategoriana, jolloin sukupuoli ymmärretään sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuvana, ei vain yhtenä taustamuuttujana. Tällaisen tutkimuksen avulla voidaan pyrkiä avaamaan erilaisia sukupuolen rakentumisen prosesseja. Tutkimuksen kohteina voivat samassa tutkimuksessa olla naiset ja miehet tai erityisesti joko naiset tai miehet. Tarkasteltavana voivat olla *yksilönäkökulma* (esim. asenteet, asemat, kokemukset) ja/tai *rakenteiden, toimintakulttuurien ja käytäntöjen näkökulma* (esim. koulutusinstituutioiden sukupuolistavat käytännöt).

Aikuiskasvatustutkimuksen tavoitteena tulee olla piilevien prosessien tekeminen näkyviksi ja uuden tiedon tuottaminen siitä, miten sukupuoli-eroja tuotetaan ja/tai mahdollisesti myös muretaan aikuiskasvatuksessa. Konkreettisia toimia, joiden avulla sukupuoleen kytkeytyvää aikuiskasvatuksen tutkimista ja opetusta voitaisiin kehittää, ovat tämän asiantuntemusalan professuurien perustaminen ja kasvatustieteiden yksiköiden yhteistyön lisääminen naistutkimuslaitosten kanssa. Tätä kautta sukupuoli tulisi nykyistä selvemmin näkyviin aikuiskasvatuksen opetus suunnitelmissa, mikä ohjaisi kyseenalaistamaan vallitsevaa sukupuolineutraalia ajattelutapaa ja tuottamaan uudenlaista tietoa aikuisten oppimisesta ja aikuiskasvatuksen prosesseista ja rakenteista.

Lähteet

- AKU 2002. *Osallistuminen aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutus 2000*. Koulutus 5:2002. Tilastokeskus.
- Gordon, T., Holland, J. & Lahelma E. (2000). *Making Spaces. Citizenship and Difference in Schools*. London: Macmillan Press.

- Kankaanpää, S. (2006). *Sukupuolen representoiminen 2000-luvun aikuiskasvatuksen teoreettisessa keskustelussa*. Kasvatustieteiden laitos, Tampereen yliopisto. Pro gradu – tutkielma. Saatavilla sähköisesti URL: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00911.pdf>
- Kinnunen, M. & Korvajärvi, P. (toim. 1996). *Työelämän sukupuolistavat käytännöt*. Vastapaino.
- Koski, L. (1999). Hyvä tyttö ja hyvä poika. Ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) 1999. *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Vastapaino. 21–49.
- Lahelma, E. (1992). *Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmassa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 132.
- Palmu, T. (2003). *Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 189.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2004. Tilastokeskus.
- Tolonen, T. (toim. 1999). *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Vastapaino.
- Yliopistotilastot 2004. Taulukoita KOTA-tietokannasta. Opetusministeriön julkaisuja 26: 2005. Opetusministeriö, Koulutus ja tiedepoliittinen osasto. Saatavilla sähköisesti URL: <http://www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/2005/opm26.pdf>

Artikkeli saapui toimitukseen 19.10.2005.
Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 23.10.2006.